

QUIDQUAM DIXERUNT. Verum in ipsa via. Etenim Marcus aequo ac Matthaeus narrat eas ab angelo iussas fuisse apostolis nuntiare, quae viderant atque audierant, iussaque exequatas adparet ex Mattheo et Luca. Tum Marcus silentii huius causam nobis aperit: *timebant enim*, inquit: qui timor eredendus est eas habuisse, dum a sepulchro aufugiebant, sed procul dubio eo solutae sunt ut longius inde recesserant ». Sed cf. integrum dissertationem.

298. III. Dicunt denique: Christus praenuntiavit se resurrectum *post tres dies*, seque mansurum in corde terrae *tribus diebus et tribus noctibus*, uti refert Matthaeus (XII. 40.). Attamen referunt Evangelistae, Christum nonnisi per unum integrum diem mansisse in corde terrae. En igitur nova contradictio — Verum, suppositis quae paulo ante adnotavimus, dicimus illos *tres dies* sumi posse ac debere pro *tribus diebus incompletis*, non vero *completis*. Ita quidem sumi possunt, quia Judaeis communis erat hic computandi modus, et constat veterem synagogam, fictione quadam iuris, semper spectasse partem temporis velut tempus integrum: imo apud omnes pars diei, mensis, anni vocari solet dies, mensis, annus. Quod adhuc facilius intelligitur in alia locutione passim adhibita (Matth. XVI. 21., XVII. 22., XX. 19.; Marc. IX. 30., X. 34.; Luc. IX. 22., XXIV. 7. 46.), secundum quam Christus dicitur resurrecturus aut resurrexisse *tertia die*. Ita autem sumi debere illud *tribus diebus et tribus noctibus* intelligitur vel ex modo agendi principum sacerdotum et phariseorum. Nisi enim ipsi ita rem intellexissent, sicut nos exponimus, non se contulissent ad Pilatum, ac sepulchrum sigillo obsignavissent eo tempore, quo duplex sabbati ac paschatis concurrebat solemnitas: nam nisi putassent praenunciatam resurrectionem posse contingere *sub initium diei tertiae*, abunde eis suppetisset tempus ad ea omnia praestanda die sequente — Cf. de toto hoc argumento a resurrectione desumpto Sherlock (*Trial of the Witnesses of the Resurrection of Jesus*: exstat etiam apud Migne, *Démonstr. Évangél.* vol. 7.); et Ditton (*La vérité de la Religion chrétienne démontrée par la résurrection de Jésus-Christ*: exstat apud Migne, op. cit. vol. 8.; nec prae manibus nunc habeo opus originale anglice conscriptum), qui geometrica methodo demonstrationem instituit.

ARTICULUS QUARTUS

Utrum divina christiana religionis origo ex eius propagatione et conservatione rite probetur.

§ 1.

Quaedam praenotantur.

299. Praeclarum omnibusque perspicuum est argumentum, quod, ad divinitatem christiana religionis comprobandum, ducitur ex eius propagatione ac conservatione. Ut tamen totam eius vim ac efficaciam penitus assequamur, pauca praenotemus oportet. Ac imprimis, minime nos latet, duplex a plerisque hic confici argumentum singillatim expendendo *propagationem* ac *conservationem* christiana religionis. Malum tamen eas simul coniungere, ac uno veluti intuitu considerare: hanc enim methodum sequentes, tum brevitate consulemus, tum ipsum argumentum efficacius evadet; ceterum eadem sunt principia, quibus arguitur sive ex universalitate, sive ex perpetuitate religionis christiana.

300. Iamvero tum propagatio, tum conservatio praefata duplcem habet vim probandi; ut *miraculum* nempe, et ut *prophetia*. At vero de miraculo hic agitur, quod tale sit in *ordine moralis*; quemadmodum enim opus supra physicas omnes naturae leges dicitur et est miraculum in *ordine physico*: ita opus quod superat leges omnes morales, quibus humana natura regitur, miraculum in *ordine moralis* vocari solet. Scilicet quod humana industria, sapientia, potentia, obtineri nullo modo potest; et tamen ita fit, ut contra leges omnes humanae prudentiae prosperum exitum habeat; id profecto, Deo positive ac directe volente, eoque immediate agente, contigisse dicendum est. At si sedulo perpendamus omnia rerum adjuncta, facile deprehendimus nulla humana industria, sapientia, potentia, obtineri unquam potuisse universalitatem perpetuitatemque, quam christiana religio obtinuit. Me-

rito ergo illam tribuimus Deo positive ac directe agenti, eamque promoventi. Cum vero Deus nequeat directe intendere ac positive efficere quod falsum est ac malum; vera dicenda est christiana religio.

301. Nihilominus praestat hic advertere, specialem Dei protectionem, qua christiana religio propagata ac conservata est, minime excludere humanam industriam, ac media naturalia, quae ad eumdem effectum concurrere possunt; imo huiusmodi mediorum usus, secundum ordinariam providentiam, admittendus omnino est: sicut adiutorium gratiae ad opus salutare efficiendum, minime excludit cooperationem ipsius naturae per gratiam elevatae. Dum tamen humana industria exseritur, humanaque media, quae praesto sunt, adhibentur, Deus ita operatur ac cooperatur ad effectum producendum, ut evidens sit, illum esse supra omnem humanam industriam ac potentiam, adeoque speciali Dei interventui tribuendum esse.

302. Quod autem christiana religionis propagatio ac conservatio, si praedicta fuerit, vim habeat efficacissimam eius veritatem comprobandi, *ut prophetia*: facile desumitur ex dictis. Si enim ea nulli naturali causae adscribi potest, sed est verum miraculum; tribuenda est Deo libere agenti praeter ac supra naturalium causarum ordinem; sed quae Deus ita agit, nonnisi virtute divina praecognosci ac praedici possunt. Si ergo huiusmodi praedictio existet, atque eventu impleta sit, evidens est signum specialis interventionis divinae. Sane nisi quis sit dominus spatii ac temporis, non potest cum veritate polliceri id quod omne spatium totumque tempus complectitur; siquidem opus est, ut in sua potestate habeat efficere id quod promittit. Id vero est quod Christus praestitit per amplissimas ac indefinitas promissiones universalitatis ac perpetuitatis, quam eius religio obtentura erat, ac de facto obtinuit. Eo ipso ergo Christus se ostendit Dominum omnis spatii ac temporis, qui potestatem haberet efficiendi id quod promittebat; adeoque verum Deum. Divina igitur est eius religio.

303. Unum est quod superest adnotandum; atque illud est, nos posse quidem mentis consideratione distinguere Christi religionem a Christi Ecclesia; at impossibile esse ea separare, siquidem Christus ita instituit suam religionem ut esset Ecclesia. Hinc mi-

rum esse non debet, si dum veritatem religionis christiana, ex eius propagatione ac conservatione probare contendimus, videmur demonstrare veritatem catholicae Ecclesiae, quae est vera Ecclesia Christi. Id praesentem demonstrationem non infirmat; sed solum quodammodo praeooccupat, id quod disertius infra est asserendum. Utetum autem ipsis verbis Patrum, qui plenissime ac eloquentissime totum hoc argumentum exposuere.

304. His itaque pro rei intelligentia praestitutis —

§ II.

Solvitur proposita quaestio.

PROP. XVI. — *Celerrima et universalis christiana religionis propagatio, eiusque mirabilis perpetua conservatio* 1. non semelclare a Christo praedicta — 2. factum est ad omnium oculos positum — 3. quod nulla humana industria aut creata vi explicari potest, sed specialem postulat Dei protectionem: propterea cum ut prophetia, tum ut miraculum, divinae eiusdem religionis origini iuge et infallibile reddit testimonium.

305. *Prob. prima pars.* — 1) Christus promisit Ecclesiam suam fore *universalem*. Etenim id significavit, cum (Matth. VIII. 11.) dixit: « Dico autem vobis, quod multi ab oriente et occidente venient, et recubent cum Abraham, et Isaac, et Jacob, in regno coelorum » seu in Ecclesia sua. Et iterum (XXVI. 13.) de pia muliere quae alabastrum unguenti fudit super caput eius praenunciavit: « Ubicumque praedicatum fuerit hoc Evangelium *in toto mundo*, dicetur et quod haec fecit in memoriam eius ». Ac (Luc. XXIV. 26. seq.) post resurrectionem suam, inquit Jesus: « Sicut oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die, et praedicari in nomine eius poenitentiam et remissionem peccatorum *in omnes gentes*, incipientibus ab Hierosolyma ». Et reipsa Apostolos suos ad praedicandum misit Evangelium suum in universum mundum illis verbis (Matth. XXVIII. 19.): « Euntes ergo docete omnes gentes baptizantes eos », seu in Ecclesiam

cooptantes; atque ut legitur apud Marcum (XVI. 15.): « Euntes in mundum universum praedicate Evangelium *omni creature* ». Demum in Actis Apostolorum (I. 8.) ita Lucas Christum Apostolos alloquenter inducit: « Et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Iudea et Samaria et usque ad ultimum terrae ». Atque hoc spectat (Ps. II.) oraculum, quo Pater ita Filium suum alloquens inducitur: « Postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae »: prout Christus ipse (Matth. ult.) declaravit dicens: « Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra ».

2) Ecclesiam *perpetuo duraturam* non uno in loco Christus promisit. Celebre hac de re est eius oraculum apud Matth. (XVI. 18.): « Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam ». Item aliud eiusdem divini Salvatoris promissum, dum redivivus Apostolis suis dixit: « Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi ». Hoc idem Christi regnum in his terris nullum unquam finem habiturum praenunciavit Angelus, qui (Luc. I. 32.) sic B. Virginem in eius annunciatione allocutus est: « Dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius, et regnabit in domo Jacob in aeternum, et regni eius non erit finis »; alludens ad Danielis (II.) verba, qui loquens de Messiae regno ait: « Potestas eius potestas aeterna, quae non auferetur: et regnum eius quod non corrumpetur ». Item: « In diebus autem regnum illorum suscitabit Deus coeli regnum, quod in aeternum non dissipetur, et regnum eius alteri populo non dabitur, communiet autem, et consumet universa regna haec et ipsum stabit in aeternum ».

3) Imo Christus tum *difficultates* praedixit, tum *speciale protectionem* ad eas vincendas promisit, tum propterea, non obstantibus difficultatibus, *felicem exitum* praenuntiavit. — *Difficultates* quidem: ita (Matth. X.). Christus dixit discipulis suis: « Tradent vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos; et ad praesides, et ad reges ducemini propter me in testimonium illis, et gentibus.... et eritis odio omnibus propter nomen meum ». Petrum crucifigendum esse, Christus praedixit, sic ipsum affatus (Jo. XXI.): « Amen dico tibi: cum essemus iunior cingebas te, et ambulabas ubi volebas; cum autem senueris, extendes manus

tuas et alias te cinget, et ducet quo tu non vis »; et subdit Evangelista: « Hoc autem dixit, significans, qua morte clarificaturus esset Deum. Et cum hoc dixisset dixit ei: sequere me »: i. e., eamdem, ut ego, mortem sustine. Et (Luc. XXI. 12. seqq.): « Iniciant vobis manus suas, et persequentur tradentes in synagogas et custodias, trahentes ad reges et praesides propter nomen meum: continget autem vobis in testimonium... Trademini autem a parentibus et fratribus, et cognatis et amicis, et morte afficiant ex vobis, et eritis odio omnibus propter nomen meum ». — Vicissim promisit *speciale protectionem*; nam (Luc. XXI. 14. seq.) dicitur: « Ponite ergo in cordibus vestris non praemeditari, quemadmodum respondeatis. Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere, et contradicere omnes adversarii vestri ». Et (Marc. XIV.): « Signa eos, qui crediderint, haec sequentur: in nomine meo daemonia eiicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super aegros manus imponent et bene habebunt ». Et (Jo. XIV.): « Ego inquit, rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere... Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit »; et iterum: « Paraclitus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, ut suggesteret vobis omnia, quaecumque dixerim vobis »; ac demum: « Cum venerit ille Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem ». Denique (Matth. ult. 18. seq.): « Jesus locutus est ei, dicens: Data est mihi omnis potestas in coelo, et in terra: euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti: docentes eos servare omnia, quaecumque mandavi vobis; et ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi ». — Denique promitt *felicem exitum*, non obstantibus difficultatibus, uti patet ex illo: « Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam ». Facile multiplicari possent huiusmodi testimonia.

306. *Prob. secunda pars.* I. Certum est christianam religionem, celeritate plane admirabili propagatam fuisse inter omnes gentes,

eamdemque adhuc *conservari*; adimpta est igitur Christi praeditio. Ut factum imprimis celerrimae propagationis sub oculos paucis ponamus, haec ex ordine attingemus:

1) Ipsa die Pentecostes, post descensum Spiritus Sancti (Act. II.) Petrus Apostolorum princeps praedicavit in Jerusalem et, ut scribit Actuum auctor S. Lucas (II. 41.): « Appositae sunt in die illa animae circiter tria millia »; qui etiam paulo post subiungit (II. 47.): « Dominus autem augebat qui salvi fierent quotidie in ipsum ». Altera vero oratione, « multi », inquit idem S. Lucas (IV. 4.), « eorum, qui audierant verbum, crediderunt: et factus est numerus virorum quinque millia ». « Quibus », advertit Cornelius a Lapide, « si adiicias foeminas et pueros, quos non dubium est tot viris plurimos fuisse permixtos, longe maior fuit numerus ». Hic vero, ut praelaudatus S. Lucas narrat paulo infra (V. 14.), augebatur quotidie: « Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo virorum ac mulierum ». Quocirca paucis diebus fidelium numerus perductus fuit, uti merito censeri potest, non minus, quam ad quindecim vel viginti millia.

2) At numerus ille fidelium, ob persecutionem magnam, statim crevit quammaxime: nam fideles dispersi per regiones Judaeae et Samariae praedicabant (ibid. VIII. 4.): « Qui dispersi erant, pertransibant, evangelizantes verbum Dei ». Unde persecutio causa fuit dispersionis; dispersio vero ex Dei dispositione inservivit christiana religioni propaganda. Ita Philippus (VIII. 5-14.) convertit Samaritanorum civitatem, dein Aethiopem, potentem Canda-cis Aethiopum reginae eunuchum: postea, ut dicitur (ibid. VIII. 40.), « inventus est in Azoto et pertransiens evangelizabat civitatibus cunctis, donec veniret Caesaream ». Petrus et Joannes, qui missi erant, ut darent Spiritum Sanctum (VIII. 14.) iis qui in Samaria baptizati fuerant, « redibant (ibid. 25.) Jerosolymam, et multis regionibus Samaritanorum evangelizabant ». — Antequam igitur annus elapsus esset a descensu Spiritus Sancti super Apostolos, in Judaea et Samaria innumeri iam erant credentes in Christum.

3) Eadem deinde celeritate propagari pergebat Christi religio. Nam nondum elapso decennio a morte Christi, Petrus epistolam mittebat Romae (I. Epist. I.) « electis advenis dispersionis Ponti, Galatiae, Cappadociae, Asiae et Bityniae »; Joannes evangelista

(Apoc. I. 11.) scribebat sub Domitiano ex insula Patmos, « septem Ecclesiis, quae sunt in Asia, Epheso, et Smyrne, et Pergamo et Tyatirae, et Sardis, et Philadelphie, et Laodiciae ». Paulus quamplurimas Asiae et Europae civitates peragrans, ubique verbum Dei praedicavit, atque innumeros discipulos Jesu Christo acquisivit, adeo ut post circiter viginti annos ab huius in coelum ascensione, in Epistola ad Romanos (I. 8.), haec proferre posset: « Fides vestra annuntiatur in universo mundo ».

4) Sane ex his constat, viventibus adhuc Apostolis, ingentem fuisse Christianorum numerum: et paulo post in immensum excrevit. Nam S. Clemens Rom. (in prima ad Corinthios epistola) scribit: « Hisce viris (Petro et Paulo) aggregata est multitudo ingens electorum, qui multa martyria et tormenta sustinuerunt, nobisque praeclera exempla facti sunt ». S. Ignatius M. scribit ad Philadelphios: « Ecclesiam Christi a terrae fine usque ad finem dilatatam esse ». S. Justinus M., qui medium saeculo secundo floruit, testatur « nullum esse genus hominum sive barbarorum, sive graecorum, sive etiam aliorum omnium quocumque appellantur nomine, sive in plaustris degentium, vel domo parentium, inter quos non fiant preces, et gratiarum actiones Patri et creatori omnium per nomen Jesu Christi crucifixi ». Eius testimonium confirmat S. Irenaeus, paulo post secutus, qui in catalogo Ecclesiarum enumerat Germaniam, Galliam, Hispaniam, Aegyptum, Lybiam, eodem lumine fidei illustratas, et pari omnium concordia: sicut uno solis lumine universus terrarum orbis illustratur.

5) Sed prae omnibus eloquentius hanc celerrimam et universalem Christianismi propagationem expressit Tertullianus (mortuus an. 245.): « Hesterni sumus », inquit (Apolog. c. 37.), « et vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatum, senatum, forum, sola vobis reliquimus templa ». Et (advers. Judaeos, cap. 7.): « In quem enim alium », inquit, « universae gentes crediderunt, nisi in Christo, qui iam venit? Cui enim et aliae gentes crediderunt; Parthi, Medi, Elamitae; et qui inhabitant Mesopotamiam, Armeniam, Phrygiam, Cappadociam; et incolentes Pontum, et Asiam, et Pamphyliam; immorantes Aegyptum, et regionem Africæ, quae

est trans Cyrenem inhabitantes? Romani et incolae: tunc et in Hierusalem Judaei, et caeterae gentes; ut iam Getulorum varietates, et Maurorum multi fines; Hispaniarum omnes termini, et Galliarum diversae nationes, et Britannorum inaccessa Romanis loca Christo vero subdita; et Sarmatarum, et Dracorum, et Germanorum, et Scytharum: et abditarum multarum gentium; et provinciarum, et insularum multarum nobis ignotarum, et quae enumerare minus possumus? In quibus omnibus locis Christi nomen, qui iam venit, regnat; utpote ante quem omnium civitatum portae sunt apertae, et cui nullae sunt clausae: ante quem serae ferreæ sunt comminutae, et valvae aereæ sunt apertae ».

6) Quibus addi potest ethnicorum scriptorum testimonium. Tacitus (Annal. l. 15. c. 44.), loquens de Neronis temporibus, inquit: « Ingentem Christianorum multitudinem inventam fuisse ». Seneca Christianos cum Judaeis confundens, inquit apud S. Augustinum (lib. 6. de Civ. Dei, cap. 11. n. 36.): « Cum interim usque eo convaluit consuetudo sceleratissimae gentis, ut per omnes iam terras recepta sit: victi victoribus leges dederunt ». Plinius Iunior, Asiae proconsul, scripsit ad Traianum (lib. 10. Epist. 97.): « Visa est mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis aetatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam vocantur in periculum, et vocabuntur. Neque civitates tantum, sed vicos etiam, atque agros christianaे superstitionis contagio pervagata est.... prope iam desolata templo deorum, et solemnia diu intermissa ».

307. II. Neque minus evidens res est, si *conservationem* christianaë religionis inspiciamus: siquidem sequentibus saeculis, ad nostram usque aetatem, christianam religionem universalem esse, factum est ita potens, ut nulla demonstratione indigeat. Et quidem id verum est non modo si cum Ecclesia catholica omnes sectas, quae se christianas dicunt, comprehendamus, sed etiam si de sola Ecclesia, in qua unice est vera Christi religio, loquamur. Etenim etiamsi stemus supputationi, quam exhibit Hurst (*Outline History of the Church*), qui christianam religionem in mundo profitentur assurgunt ad ingentem numerum 407,000,000. Ex his, iuxta supputationem quae legitur in ephemeride (*Weekly Register*, London, August, 14. 1875.), 200,339,390 pertinent ad Ca-

tholicam Ecclesiam. Ibidem videri potest tabula comparativa catholicorum et acatholicorum; sed haec exstat etiam in periodica collectione (*La Civiltà Cattolica*, Giugno 1865, pag. 729. seqq.): ex ea autem deprehenditur ingens, quod intercedit, discrimen inter Catholicam Ecclesiam, sectasque omnes etiam simul sumptas. Sed ad conspiendum iuge Ecclesiae Catholicae incrementum, praestat consulere Petri (*L'Orbe Cattolico*, vol. 3. Romae, 1850.); qui totius Ecclesiae Catholicae per orbem dispersae exhibet Patriarchatus, Archiepiscopatus, Episcopatus, Vicariatus Apostolicos, atque Apostolicas Praefecturas, usque ad annum 1850. Ab eo vero tempore, nova eaque non exigua incrementa Ecclesia accepit, uti omnibus compertum est (1).

(1) Lubet hie referre celebris Protestantis testimonium. Macaulay (*Ranke's history of the Popes*, Edinburgh Review, October, 1840.) scribit: « The history of that Church (Ecclesia Romana) joins together the two great ages of human civilization. No other institution is left standing which carries the mind back to the times when the smoke of sacrifice rose from the Pantheon, and when camelopardi and tigers bounded in the Flavian amphitheatre. The proudest royal houses are but of yesterday when compared whit the line of the Supreme Pontiffs... The Papacy remains, not in decay, not a mere antique but full of life and youthful vigour. The Catholic Church is still sending forth to the furthest ends of the world, missionaries as zealous as those who landed in Kent whit Augustin; and still confronting hostile kings wiht the same spirit with which she confronted Attila. The number of her children is greater than in any former age. Her acquisition in the New World have more than compensated for what she has lost in the Old. Her spiritual ascendancy extends over the vast countries which lie between the plains of the Missouri and Cape Horn... The members of her communion are certainly not fewer than a hundred and fifty millions; and it wilt be difficult to show that all the other Christian sects united, amount to a hundred and twenty milions. Nor do we see any sign which indicates that the term of her long dominion is approaching. She saw the commencement of all the governments, and of all the ecclesiastical establishments, that now exist in the world; and we feel no assurance that she is not destined to see the end of them all. She was great and respected before the Saxon had set foot on Britain — before the Frank had passed the Rhine — when Grecian eloquence still flourished at Antioe — when idols were still worshipped in the temple of Mecca. And she may still exist in undiminished vigour when some traveller from New Zealand shall in the midst of a vast solitude, take is stand on a broken arch of London Bridge to sketch the ruins of St. Paul's.

« We often hear it said that the world is constantly becoming more and more enlightened, and that this enlightenment must be favourable to Protestantism, and unfavourable to Catholicism. We wish that we could think so. But we see great reason to doubt whether this be a well-founded expecta-